

SISSISODANKÄYNNIN JA -TOIMINNAN KEHITTYMINEN JA ROOLI OSANA ALUEELLISTA PUOLUSTUSTA SUOMESSA 1950-80 -LUVUILLA

Kenraaliluutnantti Ermei Kanninen

JOHDANTO

Kun minulta pyydettiin esitystä sissitoiminnan osuudesta alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämiseen erityisesti taistelumenetelmänä, hyväksyin pyynnön välittömästi. Syykin oli selvä, sillä olin oikeastaan sattumalta aloittanut tutkimustyön kyseisestä aiheesta, koska olin todennut siitä esitettävän jatkuvasti virheellisiä tietoja. Tämä taas johtui operatiiviseen suunnitteluun liittyvien asiakirjojen huoellisesta salaamisesta.

Kun olin palvellut Pääesikunnan operatiivisella osastolla monissa virka-asemissa vuosina 1958-63 sekä 1967-71 ja edelleen operaatioasioista vastaavana päämajamestarina 1971-74 ja joutunut aktiivisesti joko osallistumaan kehitys- ja suunnittelutyöhön tai sitä johtamaan, tunsin velvollisuuttakin kertoa missä olosuhteissa, miten ja millaisin tuloksin työtä tehtiin. Kun pääesikunnan päällikkö, kenrl I. Hollo oli syksyllä 2000 antanut minulle luvan tutustua eräin rajoituksin op-osaston arkistoon 1950-70 luvuilta, minulla oli edellytykset työn suorittamiseen. Omista muistiinpanoistani noilta vuosilta oli myös merkittävää apua.

Pettymys oli kuitenkin suuri, kun arkistojen supistamistyöryhmä oli ehtinyt edelleni ja monia harjoitus- ja kokeilukertomuksia oli hävitetty. 40 vuotta on tietenkin nuorehkon arkistonsupistajan mielestä oikea aika päästä eroon liias-ta paperista, mutta ei suinkaan tutkijan kannalta.

Näin tämän tutkimustyöni runkotiedot perustuvat lähdemateriaaliin, mutta eräät yksityiskohdat kuten kuvaukset harjoitusten kokemuksista ja kehitystyötä kohtaan tunnetun arvostelun syistä ja vasta-argumenteista ovat osaksi muistitietoa.

Tältä pohjalta olen tehnyt tutkimukseni, jonka lisärajoituksena on se, ettei sitä ole vielä voitu perustaa sen kauden operatiivisiin suunnitelmiin tai käs-kyyhin. Vasta syventymällä näihin asiakirjoihin yhtä hyvin pääesikunnan, so-tilasläänien tai -piirien esikuntien sekä rajavartiolaitoksen osalta, voidaan teh-

dä johtopäätökset, jotka ovat pitäviä niin historiallisesti kuin tulevaisuuttakin ajatellen.

Toivon, että ”puolueeton” tutkija saa aikanaan mahdollisuuden tähän työhön, kuka meistä aikalaisista on sitten enää tutkimuksen tuloksia tarkastele-massa on asia erikseen. Ehkä tämä työ antaa tuleville tutkimuksille ajan pati-nan sävytystä edellytyksenä että ymmärretään oikein kauden henki 1950-70 luvuilla.

1. KÄSITTEISTÖ.

Sissi-sanalla on ollut ilmeisen kauan suomenkielessä yksikäsitteinen mer-kitys, sissi on vihollisen valtaamalla alueella tai sen selustassa toimiva sotilas, jonka tehtäväkenttä on varsin laaja. Joko samaan perussanaan tai vastaavan-laiseen toimintaan liittyviä käsitteitä on jo useampia. Niiden ulkomaalaispe-rusteisia synonyymeja ovat esimerkiksi guerilla, partisaani tai kommando. Sissikäsite liittyy läheisesti termeihin tiedustelu, kaukopartio tai vastarintalii-ke ja sen osana siviilivastarinta.

Sissitoiminta on useissa ohjesäännöissä yhdenmukaisesti määritelty ja se on vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollis-en kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun (JvO I/1977). Toimintaan todetaan liittyvän tuhoamis- ja häirintätehtäviä, maas-ton määräaikaista hallussapitoa sekä jatkuvaa tiedustelua.

Sissisota on sodan jatkamista miehityssä maassa tai sen osassa normaalin järjestäytyneen ja keskitetysti tai alueellisesti johdetun asevoiman avulla. Täl-löin noudatetaan kansainvälisiä sodan lakeja ja säädöksiä.

Vastarintaliike on laajennettua sissisotaa, johon osallistuu myös siviilivä-estö tai sen osia vain tilanteen mukaan aseistautuneena tai sotilaspukuun pu-keutuneena. Toiminta voi olla ajoittaista ja myös spontaania vailla keskitettyä johtoa, joka saattaa toimia valtakunnan rajojen ulkopuolella. Kaikki keinot ovat käytettävissä.

Siviilivastarinta on aseetonta ja väkivallatonta toimintaa miehittäjän toimi-en vaikeuttamiseksi ja kyseenalaistamiseksi. Nykyisin toimintaan liittyy myös lievempiä väkivallan muotoja ja sabotaasia esim. liikenne- ja viestiyhteyksiä (radio, televisio, tietoliikenne) vastaan.

Käsitteistön selkeyttä häiritsee se, että erityistehtäviin lähetetyt osastot toi-mivat usein samoilla osa-alueilla kuin sissit. Sellaisia ovat mm. kaukotiedus-telupartiot, selustaan jätetyt tiedustelijat sekä tuhoamistehtävään lähetetyt kom-mando-osastot. Käsitteistöön liittyy myös vastasissitoiminta, joka käyttää sa-

moja menetelmiä kuin sissit. Sama koskee osin taistelua vastarintaliikkeitä vastaan.

2. SISSITOIMINNAN KEHITYS 1939-45 SODAN JÄLKEEN SOTAKOKEMUKSIEN VALOSSA. SISSISODAN MAHDOLLISUUS.

Talvi- ja jatkosodan sissitoiminta jäi loppujen lopuksi yllättävänkin heikoksi, vaikka erityisesti venäläisten sitoutuminen talvella 1939-40 tiestöön olisi voinut antaa siihen suuriakin mahdollisuuksia. Syitä oli useita, koulutuksen puutteesta joukkojen vähäisyyteen. Organisaatiossa löytyi sissipataljoonia, mutta ne jouduttiin sitomaan liian usein reserveiksi tai paikkaamaan aukkoja rintamassa.

Jatkosodan aikana ei ollut säännöllistä sissitoimintaa, vaan se muodostui tiedustelu- ja tuhoamisretkistä vihollisen selustaan. Karjalan Kannas ei tarjonnut edes reaalisia mahdollisuuksia, muualla taas ei tilannetta käytetty hyväksi pitkän asemasotavaiheen aikana.

Eversti Vesa Tynkkynen on tutkimuksessaan ”Hyökkäyksestä puolustukseen” 1996 sivuilla 229-239 kuvannut sissitoiminnan yleispiirteet. Kokemuksesta on todettava, että Talvisota osoitti sissitoiminnan tehon vastustajan selustayhteyksiä vastaan. Jatkosodassa tilanne kääntyi päinvastaiseksi, sillä neuvostopartisaanien toiminta oli hyvinkin aktiivista sodan loppua kohti mentäessä. Onneksi taistelukyky oli heikompaa kuin aktiivisuus. (Omat kokemukseni Rukajärveltä 1944.)

Sotakokemuksista jäi kuitenkin yksi erittäin tärkeä opetus. Suomalaisessa peitteisessä metsämaastossa hyvin koulutettu ja itseensä luottava sissiosasto kykenee toimimaan tehokkaasti ja vähäisin tappioin erityisesti kesäolosuhteissa. Metsä suojaa sissinsä. On kuitenkin tärkeää muistaa, että 1939-44 reservimme pääosa oli peräisin maa- ja metsätalousvaltaisista ammateista ja pitkä sota oli antanut erinomaista koulutusta. Mikä on tämän päivän tilanne? Me heitimme jatkosodan hyökkäysvaiheessa muka tarpeettomina pois kaasunamarit ja kypärät, heittäisikö tämän päivän sotilas pois tietokoneensa ja turvautuisi tiukan paikan tullen vain itseensä, aseeseensa ja maastoon?

Sissisodan mahdollisuus astui kuvaan syksyllä 1944, kun oli saatu aikaan välirauhansopimus 19.9.1944 vastustajan kanssa, joka oli väläytellyt täydellistä antautumista ja maan miehitystä. Päämajan operatiivinen osasto kehitti asekatkentaajärjestelmän (eversti Matti Lukkari: Asekatkenta 1984), jonka turvin olisi pystytty varustamaan noin 30.000 miehen sissisotaan valmis asevoima. Kun sitä ei heti tarvittu, koko operaatio paljastui ja antoi sen opetuksen, ettei pitkälle johdettu ja suunniteltu sekä toteutettu sissisodan valmistelu voi

pysyä salaisena. Operaatiosuunnittelun on oltava suppean johdon käsissä, toteuttaminen on hoidettava tilanteen mukaan.

3. PERUSTEET ALUEELLISEEN PUOLUSTUSJÄRJESTELMÄÄN SIIRTYMISEKSI.

Alueelliseen puolustusjärjestelmän siirtymisen syyt olivat toisen mailmansodan kokemuksissa. Liiketekijän korostuminen johti hyökkäyksen voittoon, ensimmäisen maailmansodan tulen voimaan perustuva puolustusajattelu ja siitä johtuneet linnoitusvyöhykkeet oli hylättävä. Myös kotirintaman koskemattomuus oli unohdettava.

Vuosina 1945-49 toiminut poliitikkojen ja sotilaiden muodostama komitea eli puolustusrevisio totesi mietinnössään, että puolustuksen on nojaututtava alueelliseen puolustukseen. Vuonna 1953 ilmestynyt ”Upseerin käsikirja, III osa” oli 1950-60 lukujen ajan Sotakorkeakoulun oppilaiden perusoppikirja, jonka kirjoittajat – SKK:n opettajia pääasiassa – olivat oivaltaneet mistä alueellisessa puolustuksessa oli kyse. Kirjan I luvun C-osassa annettiin selvä kuvaus ”Alueellinen puolustusjärjestelmä tarkoittaa maan jakoa alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä on suorittaa alueillaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, huolehtia niiden täytäntöön panemisesta sekä johtaa sotatoimia ylimmän johdon antamien käskyjen ja ohjeiden mukaan.” Edelleen todetaan tästä johtuva tärkeä seuraus eli ettei kotialueen ja sotatoimialueen välille voida enää vetää jyrkkää rajaa. Mainitaan myös, että vastuualueen johdon ja joukkojen tehtävänä on mm. alueensa puolustaminen ulkopuolista hyökkääjää vastaan. D-osassa annettiin jo selkeät periaateohjeet alueellisen maanpuolustuksen vaikutuksesta taistelutoimintaan.

Kaikkihan näytti olevan hyvin, mutta kehitys pysähtyi maanpuolustualueiden tasolle. Ne olivat samalla divisioonien vastuualueita. Tämä ratkaiseva periaatepäätös ei siis johtanut välittömiin toimenpiteisiin sotilaspiireihin saakka eikä myöskään alueellisten joukkojen organisaatio- tai menettelytapamuutoksiin (taktiikkaan). Todellisia alueellisia johtoportaita olivat vain em. kolme divisioonan esikuntaa sekä silloiset sotilasläänien esikunnat.

Syyt kehityksen näennäiseen pysähtymiseen olivat kuitenkin selvät. Operatiiviset ja liikekannallepanosuunnitelmat ovat keskeneräisiä, niiden oltua jonkin aikaa kiellettyjä muka rauhansopimuksen vastaisina. Toisaalta materiaali oli varastoitu lajivarikkoihin, mikä ei vastannut alueellisen lkp:n vaatimuksia. Kokonaisuutena materiaalitilanne oli epäselvä, koska ei ollut varmuutta uusista perushankinnoista, joilla olisi vasta luotu varmuus lkp:ssa perustettavien asevoimien taistelukyvyille. Sodan aikainen taisteluvälineistö jäi

onneksi puolustusvoimille ja sen käyttöarvo ja - aika oli arvioitava uudelleen. Uudet perushankinnat pääsivät alkuun 1950-luvun lopulla.

On myös huomattava, että koko sotilaallisen maanpuolustuksen perusta oli puolustusrevisiokomitean kannanotoista huolimatta epävarma. Rauhansopimuksen rajoitukset sotkivat ajattelua, vaikka 1948 solmittu ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus Neuvostoliiton kanssa antoikin Suomelle selvän tehtävän puolustaa maata kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Vasemmiston piirissä pohdiskeltiin ja unelmoitiin aivan vakavissaan asettomasta puolustuksesta eli siviilivastarinna. Vielä niinkin myöhään kuin 19.5.1971 ulkoministeri Väinö Leskinen (sos.dem.) jätti puolustusneuvostolle muistion, jossa hän totesi mm. seuraavaa: ”Maanpuolustuksen kehittämisen painopiste on voimakkaasti siirrettävä siviilisektorille. Luodaan puolustusjärjestelmä, joka olennaisesti ja pääosiltaan rakentuu 1) hyvin koulutetusta ja tehokkaasti varustetusta ammattimaisesta asevoimasta ja 2) laajalle pohjalte perustuvista siviilivastarintajärjestelyistä.” Hän esittää myös, että ”uusien reservien kouluttaminen lakkautetaan”. Tämä hämmästyttävä, alueellisen puolustusjärjestelmän vaihtoehdoksi esitetty ehdotus liittyy herrojen Jaakko Blomberg - Pertti Joenniemi 11.5.1971 päiväämään 15-sivuiseen muistioon.

Väinö Leskisen muistiota ei koskaan käsitelty puolustusneuvostossa. Se kirjattiin 27.5.1971 pidetyn kokouksen pöytäkirjan 5. §:ssa vastaanotetuksi ja luvattiin käsitellä myöhemmin. Hallitus vaihtui.

Tämä episodi on kerrottu esimerkkinä niistä tunnelmista, joissa 1950-luvun lopulta alkaen tehtiin päätökset alueellisen puolustusjärjestelmän toteuttamisesta sotilasorganisaatiomme kaikissa portaissa. Ensin eliminoitiin sissisodan mahdollisuus, koska se olisi mahdollistanut maan miehityksen, sitten siirtyi siviilivastarinta unholaan ja siinä välissä todettiin, että koko valtakuntaa on puolustettava rajoilta alkaen ja Ahvenanmaa mukaan lukien. Oli nimittäin keskulteltu myös mahdollisuudesta jättää Lappi puolustamatta vähäisten resurssien takia. Siellähän Nato ja Varsovan liitto olisivat voinet temmeltää vapaasti Ruotsin seurattessa joko sivusta tai osallistuen leikkiin.

4. ALUEELLINEN PUOLUSTUSJÄRJESTELMÄ. STRATEGIS-OPERATIIVISET PERUSTEET.

Kun pääesikunnan sisäisessä työskentelyssä oli selvinnyt millaiseen perusratkaisuun valtakunnan puolustuksen tulisi perustua, voitiin aloittaa varsinainen suunnittelutyö alueellisen puolustusjärjestelmän toteuttamiseksi kaikilla eri sektoreilla ja eri portaissa. Kaiken perustana oli siis

- koko valtakunnan alueen puolustus,

- puolueettomuuteen perustuva itsenäinen puolustuskyky, johon naapurivaltiot ja sotilasliittoutumat uskovat,
- aikaansaada kansan luottamus puolustusmahdollisuuksiimme,
- välttää ulkomainen, lähinnä Neuvostoliiton operatiivinen apu tai yhteistoiminta,
- realistinen arvio puolustuskykymme materiaalisesta perustasta 10-20 vuoden tähtäimellä.

Yksinomaan sotilaiden tekemän suunnittelutyön tuloksena päätettiin, että alueellista puolustusjärjestelmää kehitetään 1960-luvulla siten, että

- Suomella on valmius aloittaa puolustustaistelua kaikilta suunnilta tulevaa hyökkäystä vastaan rajoilta alkaen ja myös koko valtakunnan alueella kohteiden operatiivisessa tärkeysjärjestyksessä,
- painopiste keskitetään maavoimiin,
- hyväksikäytetään koko reservi pahimman vaihtoehdon varalle,
- reservin aseistamiseen käytetään uuden lisäksi sodassa 1939-45 käytettyä taisteluvälineistöä,
- sotilaallista aluejakoa kehitetään palvelemaan jatkuvaa valmiutta,
- sodan ajan joukkojen organisaatio uusitaan jakamalla joukot yleis-, paikallis- ja tukijoukkoihin,
- voidaan ottaa huomioon myös sisäinen turvallisuus.

Ilma- ja merivoimien kehittämistä päätettiin jatkaa näiden puolustushaarojen erityistehtävien puitteissa. Niistä mainittakoon mm. valmius Ahvenanmaan sotilaalliseen miehitykseen demilitarisoidun alueen pitämiseksi Suomen hallussa.

Käytännön työ alueelliseen puolustusjärjestelmään siirtymiseksi kaikilla johto- ja joukkotasolla jakaantui seuraaviin toimintasektoreihin:

- a) Sotilaallisen aluejaon uudistaminen, jolloin 1966 toteutettiin valtakunnan jako 7 sotilaslääniiin ja 27 sotilaspiiriin. Nämä jaettiin lkp:n yhteydessä 3-5 sotilasalueeseen kukin.
- b) Taistelumenetelmien kehittäminen uusien vaatimusten mukaisesti. Perusohjesääntönä Kenttäohjesäännön yleinen osa 1971.
- c) Osana edellistä sissitoimintamenetelmien kokeilu ja kehittäminen. Tarkemmin myöhemmin.
- d) Joukkojen organisaation uudistaminen, kun oli ensin selvitetty olemassa oleva taisteluvälineistö sekä arvio lähivuosien hankinnoista.
- e) Liikekannallepanosuunnitelmien uudistus ja sitä varten uudet perustamistehtäväluettelot (PTL).
- f) Operatiivisten käskyjen uudistaminen.

Kun vakavasti otettava suunnittelutyö alkoi 1960 pääesikunnan operatiivisella osastolla, seuraavat päivämäärät antavat kuvan työn edistymisestä ja järjestelmän voimaan astumisesta:

- 1961-63 kokeiluharjoituksia, sissitoimikunnan työ päättyi 25.6.1963,
- 1964-65 aluejaon uudistamistyö, 1.7.66 uusi aluejako astui voimaan,
- 1968 heinäkuussa esittely puolustusvoimain komentajalle, joka vahvisti alueellisen puolustusjärjestelmän perusteet,
- Kenttäohjesäännön yleinen osa valmistui 20.1.71, operatiiviset ohjeet oli annettu 6.11.68 ja 20.7.70,
- puolustusvoimain komentaja vahvisti käskyn alueellisesta puolustuksesta 4.1.71,
- 1.3.71 operatiivisen osaston päällikkö esitteli järjestelmän Sotatieteellisessä Seurassa,
- 10.5.71 esitettiin pvkom:lle sotilasläänien uudet operatiiviset suunnitelmat,
- 2.7.71 alueellinen puolustusjärjestelmä esiteltiin Tasavallan Presidentille,
- 1.1.72 järjestelmä astui voimaan.

Myöhempien vuosien kehitystä kuvaavina mainittakoon uuden Jalkaväen Taisteluohjesäännön I (JvO I) hyväksyminen 4.7.77 ja ehkä tärkeimpänä Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnoksen hyväksyminen 9.1.80. Vasta nyt oli olemassa perusteet koko alueellisen kentän kattavalle toimintaohjeistolle ja ennen kaikkea yhdenmukaiselle ajattelulle sekä koulutukselle. Ensimmäisestä majuri E. Kannisen 9.1.63 kirjoittamasta muistiosta ”Paikallispuolustusjoukkojen kehittäminen ja liittyminen sissitoimintaan” oli kulunut päivälleen 17 vuotta. Tästä on helppo siirtyä sissitoiminnan merkitykseen alueellisessa puolustuksessa.

5. PAIKALLISJOUKOT – ALUEELLISET JOUKOT, TARVE JA TEHTÄVÄT.

Niin kuin edellä on kerrottu, alueellisen puolustusjärjestelmän periaate oli kirkastunut jo välittömästi sodan jälkeen. Vanhakantainen puolustuslinjoihin ja -aseisiin sekä linnoitusvyöhykkeisiin perustuva puolustus ei enää kykenisi pysäyttämään erittäin tulivoimaisten ja liikkuvien joukkojen hyökkäystä. Vaikkakaan helikopteri ei ollut vielä tullut erääksi tulen ja liikkeen hallitsevaksi tekijäksi, olivat ilmoitset suoritettavat operaatiot jo tosiasia. Meidän heikkouksemme oli jalka-suksi-polokupyöräsotilaan liikkuvuus ja tulen kantaman heikkous.

Periaate oli siis selvä, mutta kukaan ei ollut miettinyt mistä miehet ja aseet alueellisille joukoille ja mihin niiden toiminnan - taktiikan tuli perustua. 9.1.63

muistio ”Paikallispulustusjoukkojen kehittäminen ja liittyminen sissitoimintaan” antaa vastauksen itse asiassa kaikkiin kysymyksiin 12:lla sivulla.

Reservin riittävyys oli yllättävän yksinkertainen ratkaisu. Reservi kasvoi 1960-69 185.525 miehellä, josta pääosa eli noin 135.000 esitettiin varattavaksi uuden panssariprikaatin perustamiseen sekä ilma- ja merivoimille sekä taistelujoukkojen laadulliseen (ikärakenteen) parantamiseen. Jäi siis jäljelle noin 50.000, jotka olivat käytettävissä uusien paikallisyksiköiden perustamiseen. Kun uusia henkilökohtaisia aseita hankittiin ko. aikana 87.000, voitiin vastaava määrä vapauttaa paikallisyksiköille. Muistion laskelma osoittaa, miksi lkp-vahvuus pystyttiin 1970-luvulla nostamaan noin 700.000 mieheen.

Muistiossa määriteltiin ensimmäisen kerran paikallisyksiköt, joita olivat

- paikallispataljoonat ja -komppaniat, jotka korvaisivat entiset vartiopataljoonat (muistiossa käytetään nimitystä selustapataljoonat),
- koulutuskeskusten joukot,
- paikalliset ilmatorjuntajoukot,
- alueelliset huoltojoukot ja sotapoliisiyksiköt,
- ilma- ja merivalvontaelimet.

Tehtävinä mainittiin

- liikekannallepanon suojaaminen,
- yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito,
- paikalliset vartiointitehtävät,
- avustus suurtoimintapauksissa (pommitukset, ydinase),
- vastassissitoiminta,
- maahanlaskujen ja maihinnousujen paikantaminen ja eristäminen (torjunta),
- vihollisen hyökkäyskiilojen pysäyttäminen tai hidastaminen,
- valmistautuminen sissitoimintaan,
- valmistautuminen irrottamaan voimia ylijohdon reserviin.

Tärkein päämäärä oli vastustajan liikkuvuuden heikentäminen kaikkialla ja kaikin keinoin. Aseistuksena olivat kevyet aseet, sulutusvälineet, panssarilähtörjunta-aseet, kevyet kranaatinheittimet ja ilmatorjunta-aseet. Muistiossa tehdään myös ehdotus paikallispataljoonien organisaatioksi ja tehtäviksi. Paikallispataljoonia esitetään perustettaviksi 55 kappaletta vahvuuden ollessa 416 eli yhteensä yli 26.000 miestä. Toteuttamisvaiheessa 1960-luvun lopulla vahvistettiin organisaatiot, joiden nimeksi tulivat erillispataljoona, erilliskomppania, vartiokomppania, torjuntapataljoona jne.

Muistiossa tehdään yksityiskohtiin meneviä ehdotuksia paikallisyksiköiden käyttöperiaatteista ja tehtävistä, jotka on sittemmin toteutettu niin ohjesääntöissä kuin operatiivisissa käskyissä. Tässä yhteydessä on oleellista todeta,

että jo järjestelmää tässä vaiheessa kehitettäessä korostetaan kaikkien tehtävien ohella sissitoimintaan valmistautumista.

Koska tämä 9.1.63 muistio on ollut pohjana alueellisen sissitoiminnan kehittämiseksi ja koska siinä on otettu jo huomioon eräitä kokeilujen tuloksia – joihin palataan myöhemmin – esitetään tässä lyhennetty ote muistiosta:

”Sotatoimien alkaessa jakaantuu (paikallis-)joukkojen käyttö alueellisesti kolmeen ryhmään:

- a) Vihollisen edetessä valtakunnan alueelle jäävät selustapataljoonat hajaryhmityksessä kätkeytyneinä vihollisen selustaan aloittaen heti sissitoiminnan. Edellytyksenä lkp:n aikainen tai sitä edeltänyt materiaalin varastointi. ---
- b) Oman puolustusaseman takana selustapataljoonat toimivat armeijakunnan ja ryhmän selusta-alueella, mutta ei yleensä prikaatin. Tehtävänä 1) valmistautuminen sissitoimintaan, 2) maahanlaskun torjunta ja vastasissitoiminta sekä 3) varautuminen sulutuksiin ja pst-asein pysäyttämään mahdollisesti murtoon päässeet viholliskiilat.
- c) Aluejärjestön johdossa olevalla selusta-alueella tulevat kyseeseen kaikki tämän muistion alussa mainitut tehtävät. ---”

Muistiossa todetaan, että rajavartiostojen perustamat sa-joukot varautuvat sissitoimintaan jäämällä toiminta-alueelleen, mikäli vihollisen hyökkäys etenee alueen läpi.

6. SISSITOIMINNAN JA -TAKTIIKAN TARJOAMAT MAHDOLLISUUDET.

Sissitoiminta nähtiin vielä koko 1950-luvun ajan joko tiedustelu- tai tuhoamisosastojen toimintana vihollisen selustassa. Vastustajan liikkeen hidastaminen tuli kyseeseen liikennereittien keinorakenteiden tuhoamisena tai tiealueen tilapäisenä haltuun ottona. Johtamista vaikeutettiin viestiyhteyksiä tai komentopaikkoja tuhoamalla. Esimerkkinä Upseerin käsikirja III/1953 tai Jalkaväen taisteluohejesääntö II/1955.

Eversti (kenrl) V. Koppinen oli kiinnittänyt sissitoiminnan mahdollisuuksiin huomiota toimiessaan Taistelukoulun johtajan apulaisena 1952-57 kirjoittaen silloin mm. Sissikouluttajan oppaan 1955 ja Sissiohjesäännön 1957. Näissä pitäydyttiin kuitenkin sissiosasto tai -partiotaktiikkaan. Ollessaan 1957-62 Sotakorkeakoulun johtajan apulainen hän teki ehdotuksen Pääesikunnalle uudeksi sissisotamenetelmäksi kirjelmällään 1.6.60. Ehdotus johti eversti (kenrl) P. Ilmolan puheenjohtolla toimivan sissitoimikunnan asettamiseen, joka suoritti myös kokeilutoimintaa. Mietintö jätettiin 25.6.63. Majuri E. Kanninen oli toimikunnan sihteerinä ja eräiden kokeiluharjoitusten järjestäjänä. V. Koppinen kirjoitti myös 1950-luvun lopulla salanimellä Viljami Korpi romaa-

nin ”Räjähtävä tyhjiys”, jossa alueellinen sissitoimintamenetelmä kuvattiin elävästi. Kirjan julkaisun kielsi kuitenkin ye-päällikkö kenrl T. Viljanen. Syinä taistelumenetelmän paljastuminen sekä ennen kaikkea tapahtumien sijoittaminen Tuohikottiin, mikä osoitti vihollisen tulevan idästä.

Koppisen esittämä sissien toimintatapa herätti paljon kysymyksiä, joihin vastauksia oli etsittävä käytännön kokeiluharjoituksista. Esitettiin epäilyksiä

- pienien toimintaryhmien kyvystä taistella eristettynä, henkinen kestävyys, fyysinen kunto, huollon vaikeus jne.
- miina-aseen tehon suhteen, ei ollut kokemuksia tähysmiinoista,
- mahdollisuuksista johtaa hajautettua toimintaa, koska ei ollut radiokalustoa,
- menetelmän toimivuudesta avomaastoissa ja toisaalta talvella lumen paljastaessa sissien jäljet.

Rinnan harjoitusten ja välineistön kehittämisen kanssa kerättiin tietoa sissi-toiminnasta ja vastarintaliikkeistä toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Kohteina olivat Ranskan ja Neuvostoliiton vastarintaliikkeet, Algerian ja Vietnamin sodat, kiinalaisten sissitoimintaopit, mutta aivan erityisesti Jugoslavian sissisodankäynti saksalaisia vastaan 1941-44. Viimemainitusta saatiin runsaasti tietoa, koska tapahtumista oli julkaistu niin toimintaa yksityiskohtaisesti selostavaa kuin muistelmakirjallisuuttakin.

Niin kuin huomataan, kokemuksia saatiin enemmänkin sissisodista kuin normaaliin taistelutoimintaan liittyvästä ja sitä tukevasta sissitoiminnasta. Oli siis kyettävä tekemään olosuhteisimme ja suunniteltuun alueelliseen puolustukseen sopivat johtopäätökset.

Yleisinä havaintoina todettiin, että

- vähäisetkin sissiosastot sitovat aktiivisesti toimien runsaasti vastustajan voimia,
- toiminnan edellytyksenä oli ”kotikenttäetu”, maanpuolustustahto, toiminta-alueen reserviläiset sekä peitteinen maasto,
- kokemukset oli saatu lähes yksinomaan kesäolosuhteissa,
- esimerkkiolosuhteissa sissitoiminta liittyi kiinteästi vastarintaliikkeeseen, josta johtuen sissien (vast.) koulutus saattoi olla hyvinkin puutteellista täydentyen vasta kokemusten ja usein tappioiden myötä,
- tehokkaasti koulutettujen ja hyvin varustettujen sissien tappiot olivat kuitenkin pienet.

Millaisia tehtäviä sissitoiminnalle voitaisiin antaa tai mitä asevoimiemme heikkouksia kyettäisiin sissien menetelmillä paikkaamaan? 1960-luvun olosuhteissa maavoimiemme puutteet olivat erityisesti

- liikenopeudessa, jota emme nopeasti kyenneet parantamaan; siis olisi heikennettävä vastustajan liikenopeutta,
- tulen kantamassa, pataljoona-aseistus oli vertailukelpoinen (kevyet aseet, ps- lähitorjunta, kranaatinheittimet), mutta emme kyenneet kaukotulella vaikuttamaan vastustajan esikuntiin, tykistön tuliasemiin tai huoltokeskukseen,
- oman selustan suojaaminen oli heikkoa niin valvonnan ja vartioinnin kuin maahanlaskujen torjunnan kannalta.

V. Koppisen ehdotuksessa sissisotamenetelmäksi oli em. ongelmat ratkaistu alueellisella hajautetulla sissitoiminnalla, jolloin tuli (miinat, pst, ylläköt) ulotettiin syvälle vihollisen valtaamalle alueelle. Samalla tiedustelu pystyi selvittämään vastustajan liikkeet, kosketus viholliseen säilyi kiinteänä.

Koska oli tehty periaateratkaisu, ettei Suomessa valmistauduta ensisijaisesti sissisotaan, asetettiin oman tutkimuksemme päämääräksi löytää keinot hyödyntää Koppisen ideat säännöllisiin sotate toimiin liittyvällä sissitoiminnalla. Samalla luotaisiin selustan valvonta ja puolustus sekä sivutuotteena myös lailisen yhteiskuntajärjestyksen ylläpito.

7. KOKEILUTOIMINNAN TULOKSET

Ensimmäinen kokeiluharjoitus järjestettiin 17.-21.9.61 Tuohikotissa siis ”Räjähtävä tyhjiys” kirjan tapahtumapaikalla. Samalla kokeiltiin, kuinka nopeasti suomalainen peruskoulutettu sotilas kykenee oppimaan ja toimimaan hajautetun sissitoiminnan puitteissa. Harjoitusosasto (yksi upseeri, yksi au ja kahdeksan sissipartiota à neljä miestä) oli Karjalan Prikaatista ilman pienintäkään sissitoiminnan ennakkokoulutusta. Osasto sai lyhyen yhden päivän koulutuksen ja jo seuraavana päivänä se joutui maalioston hyökkäyksen kohteeksi. Harjoitukseen kuului toimintaperiaatteen selvittämisen lisäksi tst-asemien, havukodan ja piilopoteron rakentamista sekä tutustumista miinoihin sekä niiden käyttöharjoituksia. Maalitoiminnan aikana todettiin miesten oppivan suhteellisen helposti käyttämään tähysmiinoja, jotka kuuluivat myös kokeiluohjelmaan. Itse taistelutoiminnassa, vihollisen lähestyessä sissialuetta, oli suurimpana vaikeutena tehdä ratkaisu miinojen ja käsiaseen käytön välillä sekä ratkaista asemista väistöalueelle vetäytymisajankohta. Tappiot arvioitiin erotuomaritoiminnan avulla ja ne olivat sisseillä vähäiset.

Harjoituskertomus (15 sivua) on hyvin seikkaperäinen ja itse asiassa historiallinen asiakirja. Se analysoi kokeilun kaikki osatekijät sekä yhteenvetona myönteiset ja kielteiset tulokset. Kokeiluja päätettiin jatkaa. Erityisesti korostettiin talvikokeilujen välttämättömyyttä.

Toinen kokeiluharjoitus järjestettiin Yläneellä Porin Prikaatin asettaessa harjoitus- ja maaliostasot. Ne eivät olleet saaneet ennakkoon erityiskoulutusta, koska edelleen haluttiin harjoitella niin peruskoulutetun varusmiehen kykyä omaksua sissitoiminnan menetelmät kuin myös maaliostasoton mahdollisuudet löytää vastakeinot edetäkseen sissialueen läpi.

Yläneen harjoitus järjestettiin myös kesäolosuhteissa (sulan maan aikana), eikä siitä ole jäänyt arkistoon suunnitelmaa eikä kertomusta. Puitteet ja tutkimuskohteet olivat vastaavia kuin Tuohikotissa. Tulokset myönteisiä, erityisesti maaliostasoton johtajilta vei kauan, ennen kuin tajuttiin, mistä on kysymys ts. millainen on sissien toimintatapa. Siihen asti oli koulutettu, että miinakenttä on yleensä passiivinen miinoitettu alue, josta selvittää lähettämällä pioneerit raivaamaan kenttään kulkuaukot. Eversti Yrjö Keinonen, tuleva puolustusvoimain komentaja, sai tutustua tähän taistelumenetelmään prikaatin komentajana. Se auttoi häntä ymmärtämään sissitoiminnan merkityksen osana alueellista puolustusjärjestelmää, kun hän aikanaan (1968) hyväksyi järjestelmän käyttöönoton.

Edelläkuvatut kokeilut järjestettiin puolustusvoimien harjoitusalueilla ke-sääaikaan. Talvella 1963 päätettiin järjestää talviharjoitus mahdollisimman vaativissa olosuhteissa. Kokeilun tarkoituksena oli

- arvioida suomalaisen miehen/sotilaan toimintakyky vaikeissa talviolosuhteissa turvautuen huollon osalta tarvikekätköihin,
- ryhmän (8 miestä) tai puoliryhmän (4) mahdollisuudet kahden viikon taisteluvälmiuteen niin henkisen kuin fyysisen kestävyyyden osalta,
- kouluttaa siviilimiehistä sissejä erämaaolosuhteissa,
- tarkastella komppanian vahvuisten maaliostasoton mahdollisuuksia edetä joukkueen sissialueen läpi.

Kun harjoitus päätettiin pitää puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen yhteistoimintana, valittiin maasto Pohjois-Karjalan Rajavartioston alueelta Suomunjärven ympäristöstä noin 40 km Lieksasta kaakkoon. Harjoituksen johto asettui sodan ajan 14.D:n komentajan kenrm Erkki Raappanan Tiiksasta Suomuun syksyllä 1944 siirrettyyn hirsiseen komentopaikkaan. Rakennus on nyt museona Ilomantsissa.

Harjoitusosasto muodostettiin osaksi värvätyistä rajajääkkäreistä ja pääosin KarJP:n (Kontiolahdi) varusmiehistä. Neljän miehen sissipartiot koottiin siten, että kussakin partiossa oli yksi rajamies, yksi lokakuun saapumiserän varusmies ja kaksi alokasta, jotka astuivat palvelukseen 15.2.63. Kun heille oli 16.2. pidetty lääkärintarkastus ja jaettu varusteet, heidät lähetettiin 17.2. kouluttamattomina maastoon.

Ensimmäinen viikko oli koulutusta, aluksi teltoissa asuen ja sitten havukodissa. Metsähallitukselta, jonka mailla harjoitus pidettiin, hankittiin lupa puuden kaatoon ja havujen ottoon. Näin turvattiin kotien ja laavujen rakentaminen. Samoin saatiin lupa ampumakoulutuksen järjestämiseen erämaassa etukäteen tiedustelluilla alueilla.

Joukkueen vahvuuden sissiosaston alueen suuruus oli 5 x 5 km ja sen läpi johti autotie, jota pitkin maaliosasto toimi. Alueella oli runsaasti kuusivoittoista metsää sekä lampia ja puroja veden saantia sekä kalastusta varten.

Omatoimisen huollon kokeilua varten rakennettiin etukäteen muonakätköt, joissa perunaa, lihaa, jauhoja, sokeria, kahvia ym. Kätköissä oli myös ampu- ja sulutustarvikkeita sekä jokapäiväiseen elämiseen tarvittavia välineitä, kuten patoja, vateja, telttavaatteita, työkaluja, voimapaperisäkkejä, pesupulveria, varasuksia ym. Harjoituksen alun koulutusvaihetta varten jaettiin myös sissimuonapakkauksia.

Koulutusviikkoa varten oli laadittu koulutusohjelmat, joiden noudattamista valvoi niin osaston johto kuin erotuomarit. Joukon keskuudessa vallitsi innostus, mieliala oli korkealla ja oppimistulokset olivat siis erinomaisia.

Vasta toisella harjoitusviikolla siirryttiin tilanteen mukaiseen toimintaan ja sissialue valmistautui taisteluun. KarJP:sta (komentaja eversti (kenrl) Erkki Setälä) muodostettiin komppanian vahvuinen maaliosasto, joka sai tehtäväkseen edetä sissialueen halki autotien suunnassa. Valitettavasti harjoituskertomus on hävinnyt arkistojen supistamisen yhteydessä, joten tulokset kokeilusta ovat muistinvaraisia.

1. Harjoitus onnistui erinomaisesti, lunta oli runsaasti, lämpötila -5 C° – -15 C° . Ei mainittavia lumipyryjä. Maasto tyypillistä Sisä-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Kainuun maastoa kuten Suomen itärajalalla on luonteenomaista.
2. Miesten terveydentila hyvä, yksi anginatapaus ja yksi mies löi kirveellä jalkaansa. Lääkintämiehet hoitivat potilaat paikan päällä, kumpikaan ei halunnut lähteä kesken harjoituksen varuskuntaan.
3. Ruoan omatoiminen valmistus ja pyykin pesu avannossa opittiin nopeasti. Kalaa saatiin niukasti, jäätyneitä perunoita opittiin käyttämään. Miesten piti todella tulla toimeen kätköihin sijoitetuilla muonilla, alueilla ei ollut kioskeja tai kahviloita, joista olisi voinut hakea suklaata tai pullaa!
4. Pohjois-Karjalaiset miehet oppivat viikossa sissien tarvitsemat perustaidot, kun erätaitojen oppimiseen ei tarvinnut tuhlaata paljon aikaa. Olisi kai syytä järjestää vertaileva harjoitus 2000-luvun kaupunkilaiselle ”tietokoneuorelle”.

5. Rasittavinta oli jatkuva harhautuslatujen hiihtäminen sekä luonnollisesti vartiovuorot 4 miehen sissipartiossa.
6. Pääesikunnan edustajille järjestettiin useampana päivänä lentoyhteys Helsingistä Joensuuhun ja sieltä autoilla harjoitusalueelle harjoitukseen tutustumista varten. Tämä oli erittäin tärkeää, jotta sissitoiminnan merkitys opittiin ymmärtämään siirryttäessä alueelliseen puolustukseen. Harjoituksen johdolla oli käytettävissä helikopteri.
7. Harjoitus osoitti, että maaliosaston tappiot olivat suuria ja sen etenemisnopeus hidastui noin 1-2 kilometriin tunnissa.

Vaikka sissitoimikunta luovutti mietintönsä kesäkuussa 1963, järjesti majuri (kenrli) E. Kanninen Pääesikunnan luvalla yhden kokeiluharjoituksen HämRJP:ssa, jonka pataljoonaupseeriksi hän oli siirtynyt. Harjoitus pidettiin syksyllä 1963 Hälvälän- Hollolan lentokentän ympäristössä. Sen tarkoitus oli perehdyttää pataljoonan henkilöstö alueelliseen sissitoimintaan, mutta erityisesti kokeilla, miten käskyt, ilmoitukset ja tiedustelutiedot saadaan 5 x 5 km alueella kulkemaan sissipartioille ja partioilta johdolle. Käytettävissä ei ollut lainkaan radiokalustoa. Oli siis turvauduttava läheteihin, joiden valintaan oli kiinnitettävä erityistä huomiota. Oma-aloitteisia, hyviä suunnistajia tarvittiin. Harjoitustuloksista ei ole arkistotietoa, mutta muistikuvan mukaan tiedot saatiin kulkemaan odotuksia paremmin.

Sissitoiminnan kehittämiseen liittyivät vielä 1970-luvulla järjestetyt luonnonmuonan käyttöharjoitukset, joiden idea saatiin Ranskasta Mont Louis'in kommandokoulutuskeskuksesta. Siellä joukon oli tultava toimeen pelkästään luonnosta kerämillään ravintoaineilla. Kokeiluja tehtiin Lahden Huoltokoulutuskeskuksen emäntien opastuksella eri puolilla Suomea. Kukin harjoitusosasto oli muodostettu kantahenkilökunnasta ja oli kooltaan pieni. Harjoitusaika oli 3-5 vuorokautta.

Kokemuksena todettiin, että Suomessa pystyy kesäkaudella tulemaan tilapäisesti toimeen luonnosta kerättävillä tai pyydystettävillä ravintoaineilla. Mikäli on mahdollisuus teurastaa karjaa tai metsästää riistarikkailla alueilla (hirvet, peurat, porot), huolia ei ole. Edellytyksenä, että joukossa on joku, joka osaa käsitellä esim. teuraseläimiä. Kokeilujen tuloksena julkaistiin ”Luonnonmuonaopas”.

Talvi muodostaa monia ongelmia, koska kasvisravinto ei ole käytettävissä. Eläimiä tietenkin on metsästettävänä ja lihan säilyvyys on hyvä. Kalastus on jo rajoitetumpaa. Lapissa suoritetuissa kokeiluissa todettiin tilanne erittäin vaikeaksi. Voi sanoa, ettei siellä tulla talvikaudella toimeen luonnonmuonalla. Veikko Koppinen lähti yksin koiransa kanssa kokeilemaan, mutta joutui palaamaan takaisin pystymättä hankkimaan ravintoa.

8. SISSITOIMINTAAN VARATTAVAT JOUKOT JA NIIDEN KOULUTUS.

Koko sodan jälkeisen ajan oli sissikoulutus keskittynyt rajavartiolaitokseen, jonka päällystöä oli taistellut 1939-44 niin rajajääkäripataljoonissa kuin Itä-Karjalan eri rintamilla. Erityisesti kenrm Raappanan komentama 14.D toimi alueilla, joilla kaukopartiotoiminta oli vilkasta ja jossa nimenomaan neuvostoliittolaiset aiheuttivat paljon harmia partisaaneillaan aina välirauhan 1944 tuloon saakka. Siellä palveli myös muissa kuin varsinaisissa rajajoukoissa rajamiehiä, niin upseereita kuin aliupseereita. Erityisesti mainittakoon kenrm Veikko Karhunen (1905-1986) sissitoiminnan kehittäjänä ja myös alan kirjailijana.

Katsottiin siis, että kaikki lkp:ssa rajavartiostojen perustamat joukot saisivat alkuvaiheen suojajoukkotehtävänsä lisäksi ja sen jälkeen alueellisen sissitehtävän. Se edellytti pysymistä alueellaan ja mikäli vastustaja tunkeutuisi rajavyöhykkeen läpi, toiminta jatkuisi sisseinä. Tämä edellytti, että miehistö koottaisiin ja kertausharjoituskoulutettaisiin alueen reserviläisistä, joista osa oli saanut varusmieskoulutuksen rajajoukoissa.

Lisäksi varattiin sissitoimintaan erillispataljoonat ja -komppaniat, valmistelujen asteen vaihdellessa toiminta-alueesta (valtakunnan eri osista) riippuen. Tukipataljoonille oli myös koulutettava sissimenetelmien käyttö, sillä maa-hanlaskettuja tai maihinnousseita vihollisia vastaan miinojen, panssarilähitorjunnan ja kevyiden aseiden käyttö olisi tehokasta hyvin valmisteltuna.

Liikekannallepanojärjestelmästä johtuen osa reserviläisistä sijoitettiin heti varusmiespalveluksen jälkeen em. joukkoihin, joiden yhdeksi päätehtäväksi saattoi tulla taistelu sissien tapaan. Osa taas sijoitettiin noin 35 -vuotiaina uudelleen paikallisjoukkoihin oltuaan sitä ennen kenttäarmeijan taistelujoukoissa.

Oli näin ollen tärkeää, että jokainen varusmies olisi saanut perustiedot sissitoiminnasta, mutta varsinainen tehtävän mukainen koulutus annettaisiin vasta kertausharjoituksissa. Näin pyrittiin menettelemään ja tuloksena oli erinomaisen korkea innostus, sillä motivointi oli helppoa. Reserviläiselle osoitettiin käytännössä hänen tehtävänsä, johon hän aloitti valmistautumisensa saatuaan varusteensa hajautetuista paikallisvarastoista. Tehtävä oli konkreettinen, toimi hän sitten rajojen läheisyydessä tai esimerkiksi jonkin lentokentän puolustuksessa. Ennen 1947 rauhansopimuksen aserajoituspykälien mitätöintiä, tämä innostus johti joskus jopa yliaktiiviteettiin, eli kiellettyyn vapaaehtoiseen harjoitteluun puolustusvoimien valvonnan ulkopuolella.

9. YHTEENVETO VUOSIEN 1963-71 RATKAISUISTA.

Kokeilujen ja sissitoimikunnan työn tuloksena syntyneet ratkaisut ilmenevät oppaista ja ohjesäännöistä, joihin on osaksi jo yleisselostuksen yhteydessä viitattu. Sissitoimikunnan mietintöön liittyi myös ehdotus Jalkaväen tarkastajan koulutusohjeeksi, jossa annettiin ohjeet alueellisesta sissitoiminnasta, joka perustuisi tähysmiinoin ja tuli-iskuina suoritettavaan väijytystaisteluun. Jäsentytely antaa kuvan tämän kymmenvuotisen asiakirjan sisällöstä:

A. Yleisjärjestely B. Toimintaperiaatteet C. Valelaitteet ja piiloutuminen D. Tähysmiinat E. Ansojen ja murresteiden käyttö F. Tuli-iskujen käyttö G. Raskaiden aseiden käyttö H. Sissien tarvikkeet. I. Yhdistelmä.

Alueellisen sissitoiminnan ja sen taistelumenetelmien käyttöönotto osana valtakunnan kattavaa alueellista puolustusjärjestelmää herätti luonnollisesti hyvinkin vilkasta keskustelua ja myös vastustusta. Kun kokonaisjärjestelmän merkitys oivallettiin Varsovan liiton miehitettyä Tšekkoslovakian 1968, sissitoimintaa koskeva polemiikki jatkui vielä pitkään. Erityisesti esitettiin arviota, ettei suomalaisen miehen henkinen lujuus kestäisi taistelua vihollisen selustassa. Rintamakokemuksiin vedoten väitettiin, että miehet eivät jää poteroihin tai piiloasemiin vastustajan kärjen edetessä alueen läpi. Väitettiin, ettei koulutuksella kyetä luomaan riittävää luottamusta joukon sisälle.

Tällaista keskustelua voitaisiin jatkaa loputtomiin, koska kellään eikä missään ei ollut käytännön kokemuksia sissien alueellisesta väijytystaistelusta. Järjestelmälle myönteisinä vastaväitteinä vedottiin

- suomalaisen miehen aloitekykyyn ja oma-aloitteisuuteen kun kyseessä on eräänlainen pienryhmän yksittäistaistelu, tästä on sodan ajalta runsaasti myönteisiä kokemuksia,
- taistelumenetelmän tehokkuuteen sekä pieneen tappiokuvaan verrattuna suurtaistelun pelkoa aiheuttaviin tekijöitä (hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan, tykistötuli ja lentorynnäköinti, vihollisen miinakentässä liikkuminen jne),
- siihen, että hajaryhmyksessä taisteleva sissi ei ole yksin, koska naapurisisejä on eri puolilla; asemansa jättävä todetaan heti,
- luottamukseen, jota jokaisen taistelijan on tunnettava esimiehiään, toveritään, taisteluvälineitään ja koko sissitaistelumenetelmää kohtaan.

Toinen epäilyn kohde oli huollon onnistuminen. Se on kuitenkin riippuvaista erittäin monesta tekijästä, mm. vuodenajasta, maaston erityispiirteistä, valmisteluajan pituudesta jne. On selvää, että hajautettuna toimivat sissit eivät voi loputtomiin jatkaa taistelua, eikä se voi olla tarkoituksaan. Tärkeintä on luoda huollolliset edellytykset sissitoiminnan kokonaistaistelua tukevalle aktiivisuudelle niin kauan kuin kyseisellä rintamasuunnalla operaatiot ovat liik-

kuvia. Tähän arvioitiin olevan hyvätkin edellytykset taisteluvälinehuollon osalta sekä taloushuollon osalta siltä osin kuin se täydentää paikallishankinto- ja sotasaalis ml.

Lääkintähuollon merkitys on mielialalle ja sitä myöten taistelukestävyydelle erittäin suuri ja sitä ei voi rauhan ajan harjoituksissa simuloida. Siihen kiinnitettiin aivan erityistä huomiota tutkimalla piilosairaaloiden, - joukkosidontapaikkojen ja evakuointikeskusten osuutta. Mallina käytettiin mm. Jugoslaviasta partisaanisodan 1941-44 kokemuksia. Potilaiden evakuointiin ei silloin ollut käytettävissä helikoptereita! Yhtenä realistisena vaihtoehtona nähtiin vaikeasti haavoittuneiden jättäminen vastustajan hoidettavaksi luottaen kansainvälisiin sopimuksiin. Kaatuneet oli haudattava tilapäisesti toiminta-alueelle odottamaan myöhempää kuljetusta kotiseudulle.

Kolmas epäily koski vertailua kenttäarmeijan ja sissitoimintaan (jopa sissisotaan) käytettävien joukkojen välillä. Oliko todella kannattavaa uhrata 25.-30.000 ensiluokkaista taistelijaa sisseiksi, kun tästä miesmäärästä olisi voitu perustaa 20-30 jääkäripataljoonaa tai 4-5 prikaatia.

Väite sisältää tietenkin harhakäsityksen, sillä sissitoiminta on kokonaistaistelua tukevaa ja kokonaisuuteen kiinteästi liittyvää. On muistettava, että

- mitä enemmän sissit hidastavat vihollisen liikenopeutta, sitä paremmat toiminta- (liike-) edellytykset on omilla kenttäarmeijan joukoilla,
- mitä enemmän sissitoiminta sitoo vihollisen elävää voimaa ja tulta, sitä vähemmän niitä kohdistuu kenttäarmeijan yhtymiä vastaan, voimat tasoittuvat,
- mitä enemmän sissit saavat tiedustelutietoja vastustajan operaatioista, sitä enemmän se helpottaa omaa päätöksentekoa,
- mitä enemmän sissien tulivaikutus saa aikaan tappiota vihollisen selustassa, sitä enemmän se tasoittaa tulen kantaman epäsuhdetta (myös tietenkin määrän),
- mitä tehokkaammin erillispataljoonat turvaavat oman selustan, sitä vähemmän yhtymien tarvitsee uhrata voimiaan selusta- tai sivustataisteluun.

Tässä eräitä esimerkkejä niistä tekijöistä, joiden perusteella 1960-luvulla arvioitiin sissitoiminnan hyöty alueellisessa puolustuksessa. Näin jälkeinpäin on todettava, että silloisessa tilanteessa ei olisi ollut käytännön mahdollisuuksia muodostaa 4-5 uutta prikaatia tai edes vastaavia pataljoonia normaaliorganisaatioon, koska ei ollut niille kalustoa.

Vaikkakaan sissisotaan valmistautuminen ei koskaan konkretisoitunut edes suunnitteluasteelle, voi jokainen päätellä järjestelmän luovan perustan sissisotaan siirtymiselle, jos tilanne olisi niin epätoivoinen.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMINNAN JATKOKEHITTÄMISEN EDELLYTYKSET.

Alueellinen puolustusjärjestelmä oivallettiin ja hyväksyttiin sodan, sotatekniikan ja operaatiotaidon kehityksen sekä kokemuksen myötä. Kesti kuitenkin monia vuosia, ennen kuin asia vietiin käytännön tasolle. Perustana oli valtakunnan alueellinen jako eri tasoisiin vastuualueisiin operatiivisine tehtävineen. Kehittämislle antoi vauhtia ja uskoa sissisotaan ja -toimintaan tarkoitettu taistelumenetelmä, joka mahdollisti oikea-aikaisesti vanhemman eli sodanaikaisen taisteluvälineistön käytön rinnan halvan miina-aseen kanssa. Tehoa lisäsi panssarilähitorjunnan kehittyminen joka miehen aseeksi.

Kun järjestelmää vuosina 1968-71 esiteltiin puolustusvoimain ylimmälle johdolle ja kun samalla sille saatiin hyväksyminen, korostettiin kaiken perustana olevan

- yleisen asevelvollisuuden,
- kertausharjoitukset, joissa alueelliset joukot saisivat koulutuksen ensimmäiseen operatiiviseen tehtäväänsä,
- alueellisen liikekannallepanojärjestelmän sekä siihen liittyvän hajautetun lkp- materiaalin varastoinnin,
- alueellisten (paikallis-) joukkojen taistelutavan (sissimenetelmän) edellyttämän välineistön asteittaisen uudistamisen yleisjoukkojen rinnalla ja tähän liittyen,
- että miinakalustoa voidaan hankkia tehtävien edellyttämä määrä ja samalla sitä kehittää laadullisesti.

Edellä luetellut tekijät ovat myös järjestelmän jatkokehittämisen edellytyksiä. Tämä on tietenkin allekirjoittaneen subjektiivinen mielipide, mutta toistaiseksi ei ole olemassa sellaisia uusia operatiivisia tai taktillisia menetelmiä tai asejärjestelmiä, joilla voitaisiin korvata tai mitätöidä ne perusteet, joille alueellinen puolustusjärjestelmä aikanaan rakennettiin. Mikään suurvalta-armeija, puhumattakaan pienemmistä, ei ole onnistunut kukistamaan vastaavanlaisia - ja tietenkin paikallisiin olosuhteisiin sopeutettuja puolustusjärjestelmiä. Viime aikoina ei ole enää uskallettu ryhtyä maasotatoimiin tehokasta alueellista puolustusta vastaan ja ilmoitse sitä on mahdoton kukistaa. Nykypäivänä, kun mitään ei voi tehdä salaa, ei ole enää mahdollista käyttää ainoata tunnettua vastakeinoa, koko kansan tuhoamista tai pois siirtämistä. Ne ajat ovat menneet, jolloin se oli mahdollista mm. naapurimaassamme.

En malta olla lopuksi kadehtimatta esimerkiksi Ruotsin vapaaehtoista maanpuolustusta tai unelmoimatta entisestä suojeluskuntajärjestöstämme. Ne olisivat ratkaisseet monta paikallispuolustuksen - sissitoiminnan ongelmaa ja ennen kaikkea jatkuvuutta. Nykypäivän nuoriso tarvitsee eräharrastuksia, luon-

nontuntemusta ja itseluottamusta vaikeissakin tilanteissa. Voisiko vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus vaikka aluksi yksilötasolla toimia herättäjänä, kannustajana ja kouluttajana? Maa- ja metsätalousmaa Suomi on siirtynyt auto- ja tietokonenuorison valtakunnaksi. Se vaatii toimenpiteitä, sissi ei pärjää kummallakaan kovin pitkälle! On käytettävä hyväksi se heräävä kiinnostus, mikä nyt näyttää vallitsevan nuorison keskuudessa luontoa ja erätaitoja kohtaan. Johtuuko se siitä, että työtökin lähtevät mukaan eräretkille?

Kenraaliluutnantti Ermei Kanninen palveli Pääesikunnan päällikkönä (1978-82). Evp 1982, Yleisesikuntapäällikkönä (1974-1978), Päämajamestarina (1971-74), Pääesikunnan operatiivisen osaston osastopäällikkönä (1967-71), Sotilasasiameiehenä Pariisissa ja Brysselissä (1965-67) ja sotilasasiameiehen apulaisena (1956-57), sekä eri tehtävissä joukko-osastoissa ja sotilasopetuslaitoksissa (1944-1965). Hän opiskeli Kadettikoulussa 1942-43 ja osallistui tavisotaan 1939-40 ja jatkosotaan 1941-44. Suomen Sotahistoriallisen Komission puheenjohtajana 1981-95.

Tärkein lähdemateriaali:

1. Ohjesäännöt, oppaat ja vastaavat

- Upseerin käsikirja III / 1953
- Jalkaväen taisteluohjesääntö II / 1955
- Sissikouluttajan opas / 1956
- Sissiohjesääntö / 1957
- Kenttäohjesäännön yleinen osa / 1971
- Jalkaväen taisteluohjesääntö I / 1977
- Jalkaväen taisteluohjesääntö II / 1981
- Sissitoimintaopas / 1979
- Reserviläisjohtajan opas / 1980
- Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnos / 1980
- Huollon käsikirja / 1982

2. Kirjallisuus

a) Viralliset

- Maanpuolustuksemme tienviitat. 1967.
- Puolustuskykymme materiaallinen perusta. 1968.
- Suomen turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. / Valtioneuvosto. 1997.
- Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. / Valtioneuvosto 2001.

b) Yksityiset

- Kanninen, Ermei, Suomen puolustus. Otava, 1994.
- Korpi, Viljami (Koppinen, Veikko), Räjähävä tyhjiys. Käsikirjoitus, pvm:tön..
- Lukkari, Matti, Asekätkentä. Otava, 1984.
- Tynkkynen, Vesa, Hyökkäyksestä puolustukseen. MpKK, 1996.
- Visuri, Pekka, Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Otava, 1989.

3. Kirjelmät, muistiot ym.

- Sissisotamenetelmä 1.6.60 / Veikko Koppinen
- Kertomus kokeiluharjoituksesta Tuohikotissa 20.-21.9.1961.
- Suunnitteluluonnos kokeiluharjoitusta varten Lieksassa / pvm:tön
- Sissitoimikunnan mietinnön luonnoksia / pvm:tön
- Sissiarmeijan toiminnan tehokkuuden aiheuttamat tekijät
- Sissisodan vaatima henkinen lujuus
- Sissisodan huolto
- Jalkaväen tarkastajan koulutusohje 1963 (ehdotus)
- Muistio: Paikallispuolustusjoukkojen kehittäminen ja liittyminen sissitoimintaan / Op-
os / E. Kanninen 9.1.1963
- Sissitoiminta ja -sota, niiden tarve, mahdollisuudet ja toimintaedellytykset Suomessa /
E. Kanninen, esitelmä 18.11.1963
- Alueellisen puolustusjärjestelmän esittely pvkom:lle heinäkuussa 1968
- Alueellisen puolustusjärjestelmän perusteista / E. Kanninen, esitelmä 26.4.1970

Muistio "Suomen puolustuksen strategisista ja operatiivisista peruskysymyksistä 20.7.1970"

Muistio "Puolustusvoimien tehtävät, sotilaallisen maanpuolustuksen perusteet, puolustusvoimien valmius ja tehtävien toteuttamisen suuntaviivat 12.10.1970"

Alueellinen puolustus - uusi sotilasdoktriinimme / E. Kanninen, esitelmä 25.2.1971

Puolustuspoliittista uudelleenarviointia / Blomberg, Jaakko ja Joenniemi, Pertti 11.5.1971

Ulkoasiainministeri Väinö Leskisen kirjelmä puolustusneuvoston jäsenille 19.5.1971

Esittely Tasavallan Presidentille alueellisesta puolustusjärjestelmästä 2.7.1971

Summary

DEVELOPMENT AND ROLE OF GUERRILLA WARFARE AND OPERATIONS AS PART OF THE TERRITORIAL DEFENCE SYSTEM IN FINLAND FROM THE 1950'S TILL THE 1980'S

Ermei Kanninen, Lieutenant General

At first, Kanninen defines the various concepts (guerrilla, guerrilla action/operations/warfare, resistance movement, civil disobedience) and deals with the development of guerrilla action after the war of 1939-45 in light of war experiences and with the possibility of guerrilla warfare. He notes that there is one very important lesson to be learnt from these experiences: a well-trained and self-confident guerrilla unit can operate very efficiently and with minor losses in forest-clad terrain, particularly in summer conditions.

Kanninen then moves on to the grounds for the transition to the territorial defence system. He states that the reasons for changing over to the territorial defence system were based on experiences from WW II: enhanced mobility was a key to victory, the old doctrine that was based on fire power and fortification zones had to be discarded and the integrity of the homefront had to be forgotten. Kanninen deals with the role of the Defence Review Committee (late 40's) and the publication of the Officer's Handbook (Part III) where the system was clearly defined. He also describes the shape and the environment of the military in the 50's. This episode is told as an example of the atmosphere in which the decisions on establishing the territorial defence system were made at all levels of the Finnish Defence Forces since the end of the 50's.

Kanninen notes that it was possible to begin the actual planning of the new system in all different sectors and echelons as the internal work of the General Headquarters had clarified what the basic defence solution of the country should be like. The system would be based on the following factors: defence of the entire country; independent defence capability based on neutrality which enjoys the confidence of neighbouring states and military alliances; attainment of citizens' confidence in our defence capability; avoidance of foreign - mainly Soviet - operational help or cooperation and realistic evaluation of the material basis of our defence capability with a 10-20 -year spectrum.

As a result of the planning work, it was decided that the territorial defence system would be developed in the following manner during the 60's: Finland has the preparedness to begin defensive action against attacks from all directions; emphasis is on the army; the entire reserve is used; wartime ordnance would be used along with the new equipment to arm the reserves; develop-

ment of the regional military structure to serve readiness on a constant basis; reform of the wartime organization units by dividing the troops into general, local and support forces and the internal safety of the country.

In order to move over to the territorial defence system, the practical work at all levels of the command and unit structure was divided into the following operational sectors: reform of the regional military structure; development of combat methods based on new demands; development of the scope of guerrilla operations as part of the above mentioned reforms; reorganization of troops; reform of the mobilization plans and new lists of mobilization tasks as part of them and reform of operational orders. Serious planning work started in the Operations Division of the General Headquarters in 1960.

Kanninen then deals extensively with the composition, needs and tasks of the local forces. He refers to his memorandum ("Development of the Local Forces and their Connection to Guerrilla Action") in which detailed proposals were made about the operational principles and tasks of the local forces. Later on, these have been put into practice in manuals and operational orders. He stresses that emphasis was put on making preparations for guerrilla action already in the early 60's, i.e. at an early stage of the buildup of the new system.

After that, Kanninen addresses the possibilities offered by guerrilla action and tactics. He sheds more light on the experiences from the WW II and the various manuals, guides and books. He then continues with his detailed descriptions about the unit testing exercises that were held in various parts of southern and central Finland during the 60's and early 70's.

As a summary of the solutions in 1963-1971, Kanninen presents the following notions. The results of the exercises and the work of the Guerrilla Commission are manifested in solutions and decisions of the various guides and manuals. The work of the Commission also included a proposal for the "Infantry Inspectors's Guide" which included instructions for the conduct of regional guerrilla action. Introduction of regional guerrilla warfare and its combat methods as part of the nationwide territorial defence system aroused lively discussion and criticism of the system. For example, there were reservations about the endurance of Finnish men in the enemy rear area and about their supply and maintenance. It was also claimed that training alone would not suffice to create the required atmosphere of trust inside a unit. The third doubt concerned the comparison between the number of troops in field armies and guerrilla action (even guerrilla warfare).

The defenders of the system presented the following affirmative objections: Finnish men have initiative when a kind of an individual battle conducted by

a small unit is in question (plenty of wartime experiences about this); efficiency of the combat method and a minor threat of defeat compared with factors that arouse fear of major battle (Attack against a well-prepared enemy, artillery, air assaults, movement in the enemy minefield etc.); guerrillas in extended deployment are not alone because enemy guerrillas can be found in different directions and, last, trust which every fighter must have in his superiors, comrades, ordnance and the entire guerrilla fighting method. According to Kanninen, everyone can conclude that the territorial defence system provides the foundation for the transition to guerrilla warfare - were the situation so desperate - even though preparations for such a war never even materialized at the planning level.

Conclusion

Kanninen notes that the plan of the territorial defence system was perceived and adopted along with the development of wars, war techniques, operational skills and experiences. However, it took many years before it was implemented, because the country was divided regionally and at different levels into areas of responsibility. The combat method designed for guerrilla warfare and action gave impetus to and faith in the development of the system. This method enabled the well-timed use of wartime weaponry with the cheap mine weapon. The system was further strengthened by the development of the short-range anti-tank weapons into every man's weapons.

In 1968-1971, when the territorial defence system was presented to the high command of the Defence Forces and to the President of the Republic, the supreme commander. As it was approved, the following things were emphasized as the basis of the system: general liability to military service; refresher training in which the regional troops would get training for their first operational task; regional mobilization and, as part of it, decentralized storage of materiel; gradual reform of the materiel by the combat method of the regional (local) forces in connection with and as part of the general forces; procurement of the necessary amount of mining equipment and its qualitative development.

The above factors are also preconditions for the development of the system. Kanninen notes that presently, however, there are no new operational or tactical methods or weapons systems which could either substitute or replace the grounds on which the territorial defence system was built in its time.

Short Curriculum Vitae of Lieutenant General Ermei Kanninen:

Chief of the Defence Staff (1978-82); retired 1982; Chief of the General Headquarters (1974-78); Chief of Operations at General Headquarters (1971-74); Chief of the Operations Department at General Headquarters (1967-1971); Defence attaché Paris and Brussels (1965-67) and 2nd Defence attaché (1956-1957); Various duties in different units and military Schools (1944-1965); Cadet School (1942-1943); Participation in the Winter War 1939-40 and the Continuation war (1941-1944); Chairman of the Finnish Commission of Military History (1981-95).